

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-89>

УДК 332.1:339.137.2:332.051

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ: ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ

COMPETITIVENESS OF THE REGIONAL ECONOMY: APPROACHES TO ASSESSMENT

Пугачевська Катерина Йозефівна

кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0921-6583>

Феєр Оксана Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8808-3258>

Pugachevska Kateryna, Feier Oksana
Mukachevo State University

Значення регіону в системі країни як окремого ринкового суб'єкта постійно зростає. Це ставить перед регіонами нові завдання і виклики. Визначено, що розвиток економіки регіону на пряму залежить від його конкурентоспроможності, яка забезпечується набором різних конкурентних переваг. Важливим є дослідження та аналіз підходів до оцінювання конкурентоспроможності економіки регіонів. В статті представлені результати досліджень поглядів науковців, щодо оцінювання конкурентоспроможності економіки на регіональному рівні. Встановлено що вітчизняними вченими запропоновано різні підходи оцінювання конкурентоспроможності, що пов'язано з багатогранністю категорії «конкурентоспроможність економіки регіону». Визначено, що одним з найпоширеніших показників при оцінюванні рівня конкурентоспроможності економіки регіону є показник валового регіонального продукту.

Ключові слова: регіон, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, економіка регіону, регіональний розвиток, підходи оцінювання, ВРП на душу населення, індекс конкурентоспроможності регіону.

The goal of our work is the analysis of existing approaches to assessing the competitiveness of the regional economy in terms of shifting the emphasis to the regional level. Just at the regional level the process of social, economic, ecological, humanitarian and other positive changes is ensured. Regions become centers of development, which aim to create favorable conditions for business and ensure the appropriate level and quality of life of the population. An important direction of regional policy is the formation of the competitiveness of regions and the use of competitive advantages that would provide it with better positions compared to other regions. In the course of the conducted research, it was established that the assessment of competitiveness is possible by using a wide range of modern tools (from methods developed by various international institutions to methods proposed by individual researchers). It was determined that most of the proposed methods are built around the assessment of competitiveness factors, which can be summarized as follows: human resources; natural and ecological resources; capital; infrastructure; innovative and scientific and informational potential; intellectual potential. Another group of methods revolves around the resulting approach to assessing the competitiveness of the region and the dominant indicator is the gross regional product per capita, which reflects not only the state of socio-economic development of the region, but also reflects the possibilities of its economic growth. Based on the conducted research, the following conclusions can be drawn: conclusions that, firstly, the competitiveness of the region is a complex category, since each region develops in different conditions and is under the influence of different circumstances, which makes it impossible to form a single methodical approach to assessing its competitiveness; secondly, the assessment of competitiveness should be comprehensive (factor and result approaches), which will make it possible to form such a set of competitive advantages that will ensure both socio-economic development and competitiveness of the region.

Key words: region, competitiveness, competitive advantages, regional economy, regional development, assessment approaches, GRP per capita, regional competitiveness index.

Постановка проблеми. Роль і місце регіонів в економіці України поступово змінюється, що обумовлено багатьма чинниками, особливо в умовах децентралізації, коли регіон розглядається як окрема соціально-економічна система на яку покладається відповідальність за його економічний розвиток і забезпечення добробуту населення. Це в свою чергу зумовлює формування на рівні регіону економічної політики і стратегії розвитку, які б створили сприятливі умови для бізнесу і забезпечили належний рівень та якість життя населення. Саме в період набуття регіонами статусу окремого самостійного суб'єкта актуалізувалися питання їх конкурентоспроможності. Відповідно регіони мають ефективно використовувати наявні конкурентні переваги, оцінити та сформувані нові, реалізація яких забезпечить їм вищий рівень конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На сьогодні існують дослідження щодо оцінювання конкурентоспроможності регіону. Основою нашого дослідження стали праці вітчизняних дослідників Ковальської Л. Л. [4], Ракицької С. О., Жусь О. М., Гуцало В. В. [5], Мальцева В. С., Кузьмінської Г. Є. [6], Безхлібної А. П. [7], Нестеренко С. С. [10], Балабанової Н. В., Лукіна Я. І. [12]. Різноманітність і неоднозначність підходів зумовлює необхідність подальшого дослідження підходів до оцінювання конкурентоспроможності економіки регіону.

Постановка завдання. Довгий час конкурентоспроможність розглядали, як правило, на рівні окремого підприємства, галузі, країни, а регіональний рівень не відокремлювався як такий. Відповідно метою статті є дослідження існуючих підходів до оцінювання конкурентоспроможності саме регіону у зв'язку зі змінами ролі регіону в господарському комплексі країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток регіонів розглядається як один з пріоритетів державної політики, оскільки за результатами реформи децентралізації саме на регіональному рівні забезпечується процес позитивних змін за різними напрямками. Регіональний розвиток має ґрунтуватись не тільки на економічних, соціальних чи інших чинниках, а також враховувати і конкурентні позиції (конкурентоспроможність) окремого регіону. В Законі України «Про засади державної регіональної політики» формування конкурентоспроможності регіонів [1] визначено одним з напрямів державної регіональної політики.

Умови в яких зараз знаходяться регіони є кризовим, що пов'язано з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, що суттєво впливає на їх економічний стан. Це і зміна позицій окремих регіонів в структурі господарського комплексу країни (наприклад деіндустріалізація східних регіонів), масштабна міграція працездатного населення (внутрішня і зовнішня), енергетична криза, зміни в напрямках зовнішньоекономічної діяльності тощо.

За результатами проведеного дослідження група вчених [2] сформували за окремими групами регіонів чинники зниження фінансової спроможності як в короткостроковій так і довгостроковій перспективі і віднесли до них релокацію підприємств, зменшення кількості робочих місць, вилучення значної частини земель з господарського обігу, у т. ч. через забруднення вибухонебезпечними пристроями, втрата логістичного потенціалу та скорочення транспортних коридорів, скорочення державної підтримки розвитку регіонів.

Відповідно оцінювання конкурентоспроможності регіону є важливим напрямом роботи місцевої влади, оскільки політика регіону розглядається як система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій спрямована на забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [1].

Велика кількість дослідників при дослідженні конкурентоспроможності пропонують оцінювати фактори конкурентоспроможності. Так М. Портер, сформував наступний перелік факторів для оцінки конкурентоспроможності: людські ресурси; природні ресурси; капітал; науково-інформаційний потенціал; інфраструктура [3]. Ковальська Л. Л. пропонує до факторів конкурентоспроможності (конкурентних переваг регіону) віднести природні ресурси та охорону навколишнього середовища; інноваційні, людські ресурси і фінансові ресурси; геополітичне розташування; інфраструктуру регіону [4]. Ракицька С. О., Жусь О. М., Гуцало В. В. сформували наступний набір факторів: природничо-географічні, адміністративно-територіальні, соціально-демографічні, виробничо-економічні, інфраструктурні, екологічний стан території [5]. Мальцев В. С., Кузьмінська Г. Є. до факторів пропонують віднести рівень освіти, демографію, забезпечення охорони здоров'я, ринок

праці, екологію, макроекономічну стабільність, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, ринок товарів, інфраструктуру, інноваційну спроможність та ін. [6].

Безхлібна А. П. на прикладі Приморського регіону елементами конкурентоспроможності регіону визначає: територію, людей, процеси, адміністрування (облік та статистика, регіональна стратегія розвитку регіону, міжнародні угоди зі співробітництва, регіональні та місцеві органи управління) [7]. Андрусак Н. О. пропонує визначати конкурентоспроможність регіону шляхом оцінювання природно-ресурсних, інфраструктурних, управлінських, інвестиційно-підприємницьких, економічних, екологічних конкурентних переваг регіону [8]. Надточій І. І. виділяє наступні фактори, які потребують оцінювання – продуктивність регіональної операційної системи, ділову активність, інвестиційно-інноваційну активність, зовнішньоекономічна активність регіону [9].

Нестеренко С.С. пропонує оцінювання конкурентоспроможності регіонів на основі п'яти груп показників, за кожною з яких розраховано коефіцієнти: 1 група – показники, що характеризують виробничий потенціал і ефективність його використання; 2 група – показники життєвого рівня населення регіону; 3 група –

показники науки і освіти; 4 група – показники інвестиційної активності; 5 група – показники інфраструктурної забезпеченості [10].

Цікавим також є оцінювання конкурентоспроможності через показник обсягу валової регіональної продукції (ВРП) на душу населення. Це основний показник, що характеризує рівень розвитку регіональної економіки, та визначається сумою валової доданої вартості видів економічної діяльності регіону.

Лідерами у 2021 році за обсягами валового регіонального продукту на душу населення були м. Київ (431616 грн.), Дніпропетровська (186697 грн.), Київська (162696 грн.), Полтавська (162696 грн.) та Запорізька (138521 грн.) області. Відмінності в отриманих значеннях валового регіонального продукту пов'язані з структурою економіки окремого регіону. На показник ВРП мають впливати такі чинники як макроекономічна ситуація, індекс цін, обсяг промислового виробництва, обсяг інвестицій, темпи приросту сільськогосподарської продукції, зовнішньоекономічна діяльність.

Показник валового регіонального продукту використовується для розрахунку індексу конкурентоспроможності регіонів.

На основі розрахованого індексу визначається рівень конкурентоспроможності. Регіони індекс конкурентоспроможності яких

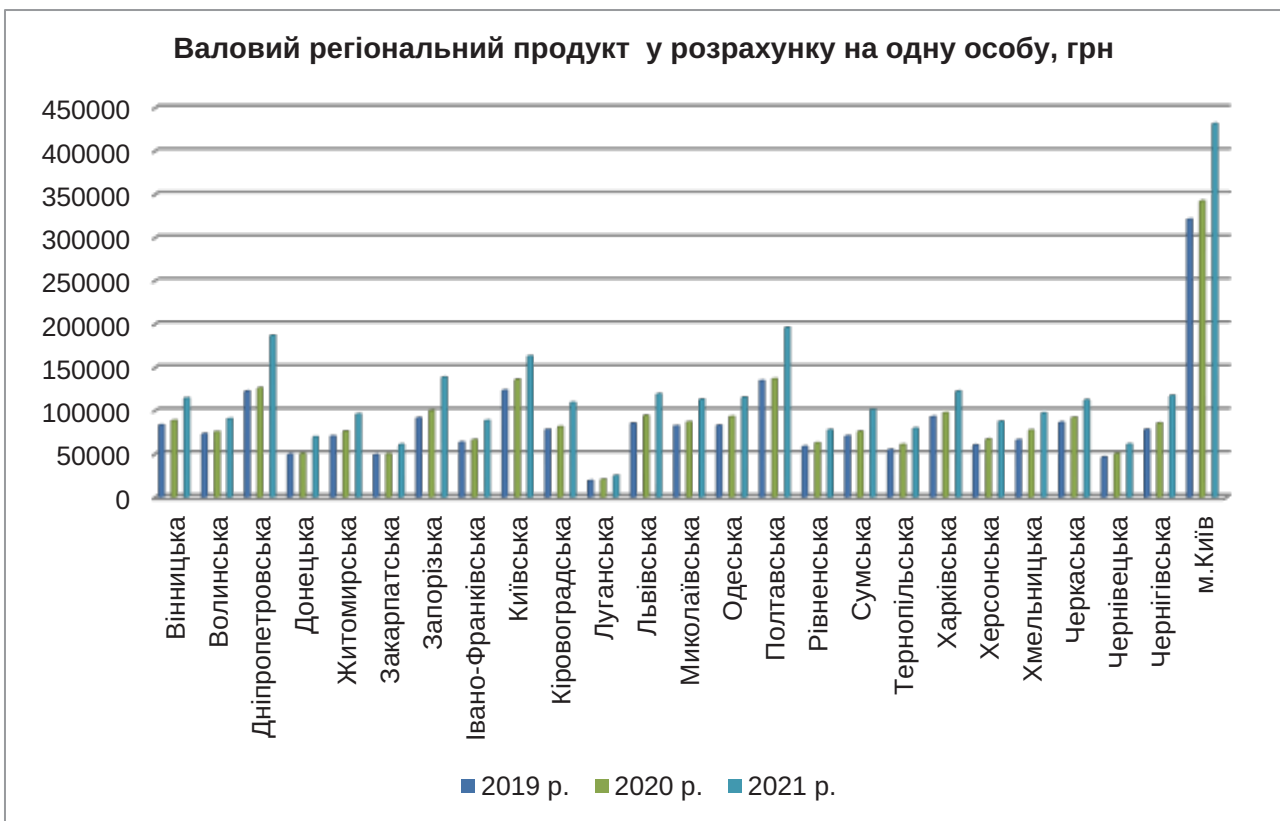

Рис. 1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу 2019–2021 рр., грн. [11]

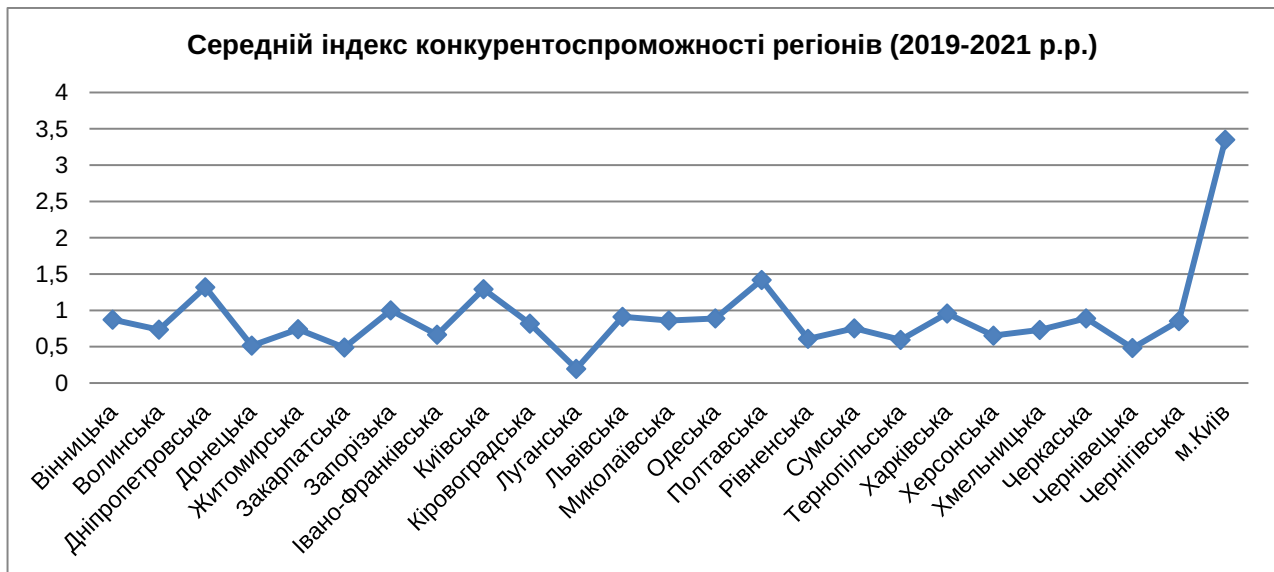

Рис. 2. Середній індекс конкурентоспроможності економіки регіонів 2019–2021 роки

Джерело: розраховано автором на основі [11]

більше 1 відносяться до конкурентоспроможних регіонів (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Запорізька та Полтавська області) [12]. Діапазон від 1 до 0,8 – це регіони які мають можливість досягти конкурентоспроможності, за умови ефективного використання наявного потенціалу. До таких регіонів відносять: Вінницьку, Кіровоградську, Львівську, Миколаївську, Одеську, Харківську, Черкаську та Чернігівську області. Індекс конкурентоспроможності в діапазоні від 0,8 до 0,6 свідчить про низьку конкурентоспроможність, такими є Сумська, Житомирська, Волинська, Івано-Франківська, Рівненська та Херсонська області. Неконкурентоспроможними є регіони з показником менше 0,6 (Донецька, Закарпатська, Луганська, Тернопільська та Чернівецька обл.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі викладеного вище матеріалу можна зробити висновки про те,

що конкурентоспроможність регіону є складною категорією, оскільки кожен регіон розвивається в різних умовах та перебуває під впливом різних обставин, що унеможливорює формування єдиного методичного підходу до оцінювання його конкурентоспроможності. Існує розуміння того, що регіон має сформулювати свій набір конкурентних переваг (факторів), які забезпечать йому відповідний рівень конкурентоспроможності.

Важливо комплексно оцінювати конкурентоспроможність регіону і для цього використовувати інтегральний підхід, який включатиме оцінку як окремих факторів так і конкретних показників, які дадуть можливість не тільки констатувати наскільки конкурентним є регіон, але і дадуть можливість виявляти потенційні або невикористані конкурентні переваги, що сприятимуть як його соціально-економічному розвитку так і відповідному рівню конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 156-VIII від 05.02.2015.
2. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення: науково-аналітична доповідь. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf>
3. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. NY: Free Press, 1990.
4. Ковальська Л. Л. Конкурентні переваги регіону як передумова забезпечення його стійкого економічного розвитку. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/214866434.pdf>
5. Ракицька С. О., Жусь О. М., Гуцало В. В. Конкурентна стратегія регіонального розвитку. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 6(117). URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/22.pdf
6. Мальцев В. С., Кузьмінська Г. Є. Методологія оцінювання регіональної конкурентоспроможності на прикладі Європейського Союзу. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1(115). С. 34–47.

7. Безхлібна А. П. Складові конкурентоспроможності приморського регіону. *Економіка і регіон*. 2021. № 1(80).
8. Андрусак Н. О. Методика комплексного оцінювання ефективності реалізації еколого-економічних конкурентних переваг регіонів України. *Економічні горизонти*. 2018. № 4(7). С. 28.
9. Надточій І. І., Ракіпов В. Р. Моніторинг конкурентоспроможності трансформаційних процесів у регіонах України. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія: Економічні науки*. 2020. № 2.
10. Нестеренко С. С. Методичні аспекти оцінювання конкурентоспроможності регіону і регіональних конкурентних переваг. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2021. Вип.41. С. 11–15.
11. Валовий регіональний продукт (2004–2021) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. 2021. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vrp/arh_vrp_u.html
12. Балабанова Н. В., Лукіна Я. І. Формування конкурентоспроможності регіонів України. *Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право*. 2013. Вип. 2. С. 21–25.

REFERENCES:

1. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy № 156-VIII vid 05.02.2015 [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine No. 156-VIII dated February 5, 2015].
2. Vykyky ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia [Challenges of the economic development of the regions of Ukraine in the conditions of war and post-war recovery]. Available at <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf>
3. Porter, M. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. NY: Free Press.
4. Kovalska, L. L. Konkurentni perevahy rehionu yak peredumova zabezpechennia yoho stiikoho ekonomichnoho rozvytku [Competitive advantages of the region as a prerequisite for ensuring its sustainable economic development]. Available at URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/214866434.pdf>
5. Rakytska, S. O., Zhus, O. M., and Hutsalo, V. V. (2020). Konkurentna stratehiia rehionalnoho rozvytku [Competitive strategy of regional development]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no 6(117). Available at: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/22.pdf.
6. Maltsev, V. S. and Kuzminska, H. Ye. (2022). Metodolohiia otsiniuvannia rehionalnoi konkurentospromozhnosti na prykladi Yevropeiskoho Soiuzu [Methodology for assessing regional competitiveness on the example of the European Union]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 1(115), pp. 34–47.
7. Bezkhlibna, A. P. (2021). Skladovi konkurentospromozhnosti prymorskoho rehionu [Components of competitiveness of the seaside region]. *Ekonomika i rehion*, № 1(80).
8. Andrusiak, N. O. (2018). Metodyka kompleksnoho otsiniuvannia efektyvnosti realizatsii ekoloho-ekonomichnykh konkurentnykh perevah rehioniv Ukrainy [Methodology for comprehensive evaluation of the effectiveness of implementation of ecological and economic competitive advantages of the regions of Ukraine]. *Ekonomichni horyzonty*, no 4(7), p. 28.
9. Nadtochii, I. I. and Rakipov, V. R. (2020). Monitorynh konkurentospromozhnosti transformatsiinykh protsesiv u rehionakh Ukrainy [Monitoring the competitiveness of transformational processes in the regions of Ukraine]. *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 2.
10. Nesterenko S.S. (2021) Metodichni aspekty otsiniuvannia konkurentospromozhnosti rehionu i rehionalnykh konkurentnykh perevah [Methodical aspects of assessing the competitiveness of the region and regional competitive advantages]. *Naukovyi Visnyk Khersonskykoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 41, pp. 11–15.
11. Valovy rehionalnyi produkt (2004–2021) z urakhuvanniam perehliadu danykh platizhnoho balansu [Gross regional product (2004–2021) taking into account the revision of balance of payments data]. (2021). Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vrp/arh_vrp_u.html
12. Balabanova, N. V. and Lukina, Ya. I. (2013). Formuvannia konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy [Formation of competitiveness of the regions of Ukraine]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriya V: Ekonomika i pravo*, vol. 2, pp. 21–25.